

Sjarhej Smatryčenka – ten, který otevírá bránu české literatury do Běloruska

Rozhovor s letošním laureátem překladatelské Ceny Jiřího Theinera

Co ve Vás probudilo prvotní zájem o český jazyk a českou literaturu?

„Náhoda. Na gymnáziu jsem si musel vybrat druhý cizí jazyk, ale jelikož jsem měl dvojku z toho prvního, tak jsem nemohl sáhnout po populárnějších jazycích jako třeba němčina nebo francouzština. A tak mi na výběr zbyly čeština, polština a pár dalších. Čeština v nabídce byla kvůli tomu, že profesorka polštiny uměla i česky, protože několik let žila se sovětskou posádkou ve Vysokém Mýtě. O češtině jsem nevěděl zloha ni, a tím byla pro mě zajímavá. No a literatura jde s jazykem ruku v ruce.“

Co mají dle Vašeho názoru hodně společného a naopak odlišného česká a běloruská literatura?

Najde se samozřejmě i dost společných rysů jako např. vícejazyčnost nebo některá témata, a to především kvůli podobným historickým zkušenostem, ale troufám si říct, že zvláštností nebo odlišností je podstatně více. Například, když jsem se teprve začínal seznamovat s českou literaturou, mně nešlo do hlavy, jak se samizdatoví a exiloví autoři dokázali tak prosadit, že jsou dnes většinou mnohem známější než ti, co byli v Československu oficiálně vydáváni. V Bělorusku samizdatová a exilová literatura byla spíše periferní a nejznámější autoři jako Vasil Bykov nebo Uladzimir Karatkevič patřili spíše k té šedé zóně, tedy ke spisovatelům ještě tolerovaným režimem, i když s obtížemi.

Jaké je v Bělorusku obecné povědomí o české kultuře a literatuře?

Povědomí je spíše o tom, že v Česku jsou Karlovy Vary a pivo. O literatuře a obecně kultuře se toho ví relativně málo. Většina Bělorusů, pokud něco čte, tak čte rusky, takže tady se musí vzít v úvahu, co je přeloženo do ruštiny. To ale není úkol můj a mých kolegů. My se právě snažíme pracovat jednak pro to, aby naše mateřština byla zachráněna, a jednak, aby v ní lidé měli možnost přečíst jak českou klasiku, tak nějaké novinky. Takže těm, kteří v knihkupectvích zavítají i do běloruskojazyčných sekcí, budou povědomá jména jak Hrabala nebo Čapka, tak Rudiše, Androníkové nebo i Bondyho.

Čtenářům v Bělorusku jste svými překlady zpřístupnil řadu českých spisovatelů a básníků. Podle jakého klíče vybíráte autory, které se rozhodnete překládat.?

„Nepřekládám to zdaleka sám, snažím se k tomu přitáhnout jiné kolegy, ale je pravda, že i jim většinou nabízím už konkrétní tituly, které pak většinou také rediguji. Někaký zvláštní klíč neexistuje, snažím se o vyrovnanost - dobovou, žánrovou, genderovou, tematickou. Samozřejmě to dílo by mělo být kvalitní a čtivé, samozřejmě překladatelné a srozumitelné Bělorusům. Velkou výhodou je aktuálnost, přičemž tím myslím jak čerstvě vydané novinky, tak starší texty, aktuální pro Bělorusko dnes. Jako příklady uvedu Havlovy eseje nebo Hájičkovu Rybí krev (v Bělorusku, tak silně postiženém Černobylem, se zrovna naprosto netransparentně staví nová atomová elektrárna). Často ale nějaké texty překládáme příležitostně, například pro tematická čísla různých časopisů.“

5. Co má udělat český čtenář, který by se chtěl hlouběji seznámit s běloruskou literaturou?

„ Nejspíše se naučit bělorusky. Lehounce to přeháním, ale situace je taková, že když některá díla sovětské doby byla do češtiny přeložena a i dnes se dají sehnat v knihovnách a antikvariátech, tak z té postsovětské doby jsou přeloženy jen malé zlomky - najde se řada časopiseckých publikací, pár antologií a básnických sbírek. No a v roce 2007 Bělorusové byli hosty Měsíce autorského čtení v Brně a nahrávky té třicítky vystoupení i s překlady čtených textů se dají vyhledat na internetu. Obecně ale se běloruština jako obor nevyučuje na žádné české škol, a proto téměř neexistují překladatelé, kteří by mohli přeložit ty nové běloruské romány, které se už setkaly s velmi vřelými kritikami třeba v USA, Německu či Polsku.“

6. Co Vás přimělo k rozhodnutí přestěhovat se ze své vlasti do České republiky, odkud i nadále redigujete vydávání překladové literatury v Minsku?

„Těch důvodů bylo více - rodinných, ekonomických, politických nebo spíše ideologických. Má žena měla v ČR práci a povolení k pobytu, měl jsem tu spoustu kamarádů, takže jsme nejeli jen tak do neznáma. No a život v Česku je jednodušší, necítím tu ze všech stran každodenní tlak a absurditu poměrů, která v Bělorusku někdy připomíná atmosféru Kafkova Procesu nebo Orwellova 1984. Nechci ale, aby to vyznělo, že se v Bělorusku nedá žít. Lidé tam mají co jíst, co oblékat, čím jezdit, trochu i té zábavy - hokej nebo nějaký koncert, ale jakmile člověk zaprahně po trošku větší svobodě, tady už narazí na problém. Nicméně se nepovažuji za emigranta, v dnešním světě může člověk žít kdekoli a přitom pracovat pro svou vlast a být s ní v těsném spojení, relativně často ji navštěvovat, což je i můj případ.“

Ilja Kučera